

GROENE TOP EN RODE BASIS? DE WET VAN MAY TOEGEPAST OP GROENLINKS

Een onderzoeksnotitie

A.P.M. Lucardie en W.H. van Schuur

1. Inleiding

In de wetenschap der politiek zijn, anders dan in de natuurwetenschappen, wetten schaars. Voor zover politiek gedrag al regelmatigheden vertoont, laten die zich wel beschrijven maar zelden volgens algemene regels verklaren. Eén van de weinige politicologen die wel een wet heeft geformuleerd is de Australiër John May. Hij stelde in 1973 de *special law of curvilinear disparity* op schrift.¹ Ruim twintig jaar na dato levert deze bijzondere wet nog steeds stof voor discussie en onderzoek op. De Leidse politicoloog R. Hillebrand stelde in 1992 vast dat de wet in Nederland wel grotendeels voor de PvdA maar niet voor CDA en VVD zou gelden.² Een patroon dat slechts bij één partij gevonden wordt, kan echter moeilijk nog een 'wet' genoemd worden - zelfs geen 'speciale wet'. Niet uitgesloten kan worden, dat de wet wel voor linkse maar niet voor rechtse partijen op gaat. Volgens de Duitse politicoloog H. Kitschelt zouden in continentaal Europa vooral libertaire linkse partijen aan de 'Wet van May' gehoorzamen - waarbij hij met name groene partijen als Ecolo en Agalev in België bedoelt.³ Naast de PvdA en D66 zou dan in Nederland ten minste GroenLinks onderzocht dienen te worden. In deze notitie wordt daartoe een poging ondernomen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van gegevens uit enquêtes op de congressen van GroenLinks in 1990 en 1991 en een enquête onder de leden in 1992.⁴ De gegevens laten weliswaar geen volledige toetsing van May's wet toe, maar wel een eerste verkenning.

2. Curvilineaire dispariteit in politieke opvattingen

Kort samengevat voorspelt May dat binnen een politieke partij meer overeenstemming in politieke opvattingen zal bestaan tussen partijtop en electoraat dan tussen één van deze lagen en het middenkader - dit noemt hij de 'algemene wet van curvilineaire dispariteit'.⁵ Het middenkader denkt extremer dan zowel partijtop als kiezers; in een partij links van het midden

zal het middenkader de meest linkse positie innemen, in een partij rechts van het midden de meest rechtse; de partijtop staat tussen middenkader en electoraat in, wat politieke opvattingen betreft - dit noemt May de 'speciale wet van curvilineaire dispariteit'. De verklaring voor deze verschillen zoekt hij in de machtsverhoudingen en belangentegenstellingen tussen de drie partijgeledingen, die op hun beurt samenhangen met interactie- en socialisatiepatronen, motivatie en sociale klassenverschillen. Het middenkader van een partij trekt vooral ideologisch gedreven mensen aan, die elkaar versterken in hun radicalisme. Anders dan de partijtop - en vooral de volksvertegenwoordigers - hoeven de kaderleden geen verantwoording af te leggen aan de doorgaans minder ideologisch geschoolde en dus meer gematigde kiezers. De partijtop is weliswaar minstens even ideologisch geschoold als het middenkader, maar moet meer rekening houden met het electoraat. Bovendien kan interactie met vertegenwoordigers van andere partijen een matigende invloed uitoefenen op de partijtop. Een partijbestuur zal daar minder gevoelig voor zijn dan een parlementaire fractie, die in haar werk voortdurend geconfronteerd wordt met andere meningen en wellicht ook met enige spanning tussen ideologie en praktijk.

Kitschelt heeft de theorie van May op een aantal punten aangepast en verfijnd. Volgens hem treedt curvilineaire dispariteit van politieke opvattingen alleen op binnen partijen die aan de volgende voorwaarden voldoen: (a) een losse organisatie, waardoor de partijtop niet het middenkader zelf kan selecteren en manipuleren, maar de toegang tot dat middenkader open blijft; (b) partijbestuur en parlementariërs blijven tamelijk onafhankelijk van elkaar, waardoor met name de laatstgenoemden minder radicaal kunnen zijn dan het partij kader; (c) duidelijke politieke tegenstellingen (*cleavage mobilization*) in het partijstelsel, waardoor radicale opvattingen in de partij meer ruimte krijgen; (d) een zwakke positie van de partij in het partijbestel, weinig invloed op beleid en weinig kansen op de kiezersmarkt. Onder deze voorwaarden zullen radicale 'ideologen' de meeste kaderfuncties innemen en zelfs het partijbestuur kunnen overheersen. Zijn de voorwaarden echter niet of onvolledig vervuld, dan zullen de 'pragmatici' en 'lobbyisten', dat wil zeggen partijleden die meer in bestuur en belangenbehartiging dan in ideologie geïnteresseerd zijn, de overhand houden. In België bleek Agalev, de Vlaamse groene partij, meer aan de voorwaarden te voldoen dan haar Waalse tegenhanger Ecolo.

Kitschelt merkt terloops op dat voorwaarde (c), mobilisatie van tegenstellingen, in Nederland nog beter vervuld is dan in Vlaanderen.⁶ GroenLinks bestond nog niet als partij, toen Kitschelt zijn artikel schreef. Vergeleken met haar Belgische zusterpartijen is zij waarschijnlijk iets minder los georganiseerd, zonder dat van een sterk hiërarchische *top-down* organisatie gesproken kan worden. Voor zover bekend heeft de partijtop vrijwel geen invloed op de selectie van congresafgevaardigden, afdelingsbesturen en andere regionale kaderfuncties; ledenvergaderingen beslissen hierover. Aan

Kitschelts voorwaarde (a) lijkt hiermee dan ook voldaan. De GroenLinkse leden van Eerste en Tweede Kamer worden door het congres kandidaat gesteld, dat ook het partijbestuur kiest; de parlementariërs zijn dus wel onafhankelijk van het partijbestuur, maar niet van het middenkader dat de congressen bezoekt. Desondanks namen congressen bij herhaling afstand van de naar hun mening te gematigde opstelling van hun volksvertegenwoordigers, met name de Tweede-Kamerfractie.⁷ Voorwaarde (b) blijft hiermee enigszins problematisch. Aan voorwaarde (d) wordt echter zonder meer voldaan: GroenLinks had (en heeft) een zwakke positie in het Nederlands partijbestel, nog meer dan haar Belgische zusterpartijen die niet alleen gemiddeld meer stemmen trokken, maar ook bij regionale en zelfs nationale coalitie-onderhandelingen betrokken werden.⁸

Al met al lijkt de verwachting gerechtvaardigd, dat - indien May en Kitschelt gelijk hebben - de politieke opvattingen van de verschillende geledingen binnen GroenLinks enige curvilineaire dispariteit zullen vertonen.

3. Politieke opvattingen binnen GroenLinks

Een eenvoudige manier om dispariteit in politieke opvattingen te meten, is respondenten te vragen zichzelf te plaatsen op een links-rechtsschaal. Hoewel de termen 'links' en 'rechts' voor velerlei interpretatie vatbaar zijn, worden ze nog steeds met succes in politicologisch onderzoek gebruikt om politieke standpunten te bepalen.⁹ Zowel Hillebrand als Kitschelt legden de schaal aan hun respondenten voor bij hun toetsing van de Wet van May.¹⁰ De auteurs van deze notitie hebben hun voorbeeld gevolgd in het onderzoek onder congresafgevaardigden van GroenLinks in 1991 en 1990. De gegevens zijn niet helemaal vergelijkbaar met die van Hillebrand, die de verschillende geledingen van de PvdA direct kon benaderen, via enquêtes onder kandidaat-parlementariërs, partijraadsleden, afdelingssecretarissen en gewone leden. Bij GroenLinks konden alleen parlementariërs, partijbestuurders, afdelingsbestuurders, gemeenteraadsleden en gewone leden ondervraagd worden die het congres in 1990 of 1991 bijwoonden.¹¹ Ook Kitschelt moest zijn onderzoek beperken tot congresgangers van Agalev en Ecolo.

De uitkomst verraste de auteurs nogal. Tussen de onderscheiden geledingen van GroenLinks bleek geen enkel significant verschil in politieke plaatsbepaling te bestaan, in 1990 evenmin als in 1991 (zie tabel 1).¹² Sterker nog: ook de kiezers van GroenLinks onderscheidden zich nauwelijks van partijleden of parlementariërs in hun positionering op de links-rechtsschaal.¹³

Vergeleken met de PvdA lijkt GroenLinks dus in ideologisch opzicht een homogene partij. Hillebrand vond bij de PvdA immers wel significante verschillen in politieke plaatsbepaling - met name tussen gewone partijleden, afdelingssecretarissen en partijbestuurders enerzijds (gemiddeld 2,8, respectievelijk 2,9 en 2,9 op de links-rechtsschaal) en zowel kiezers als kandidaat-parlementariërs anderzijds (gemiddelde positie 3,5 respectievelijk 3,2).¹⁴

Tabel 1. *Links-rechts zelfplaatsing congresafgevaardigden GroenLinks (1991) vergeleken met kiezers GroenLinks (1989)*

	gemiddelde positie	standaard deviatie	absoluut aantal
parlementariërs	2,8	1,2	13
partijbestuurders	2,6	0,9	56
afdelingsbestuurders	2,5	0,9	100
gemeenteraadsleden	2,7	0,9	71
gewone congresgangers	2,6	1,1	112
kiezers	2,6	1,4	70

Per partij worden achtereenvolgens gegeven: de gemiddelde positie van de respondenten op de links-rechtsschaal (1= meest links, 10= meest rechts), de standaarddeviatie van de posities en het absoluut aantal respondenten in deze categorie.

Bron: Nationaal Kiezersonderzoek 1989 en GroenLinks onderzoek.

Nu zegt een positie op de links-rechtsschaal wel iets maar niet alles over de ideologie van de betrokkene. Hillebrand en Kitschelt stelden hun respondenten daarom ook andere, meer inhoudelijke ideologische vragen. De verschillende geledingen van de PvdA bleken ook over onderwerpen als kernenergie en kernwapens, inkomenspolitiek, ontwikkelingssamenwerking, euthanasie en politie verschillend te denken - al waren de verschillen vaak klein en nauwelijks significant. Kitschelt vond binnen Agalev - maar nauwelijks binnen Ecolo - eveneens verschillende opvattingen, met name over partijdemocratie en over strategische kwesties als coalities en compromissen met andere partijen. De congresgangers van GroenLinks kregen vragen voorgelegd over strategie, milieubeleid, sociaal-economisch beleid, pacifisme, democratisering, euthanasie en individualisering. Uit de ideologische uitspraken konden een redelijk robuuste en een bijna robuust te noemen schaal geconstrueerd worden.¹⁵ De robuuste schaal bevatte de meeste sociaal-economische items en de drie pacifistische uitspraken, de tweede schaal betrof het milieubeleid. Beide schalen zou men als operationalisatie van radicalisme kunnen beschouwen, de ene klassiek links of 'rood' radicalisme, de ander ecologisch of 'groen' radicalisme (zie tabel 2a en 2b).

Tabel 2a. *Instemming met ideologische uitspraken van congresafgevaardigden en leden GroenLinks (1991 resp. 1992)*

'Rode' schaal	N1 congres % eens	N2 congres % oneens	p-waarde
Een meer rechtvaardige maatschappij kan alleen worden bereikt door de huidige sociale structuur radicaal te veranderen	79	76	.32
Het erfrecht moet in principe afgeschaft worden	46	41	.18
Binnen de komende tien jaar moet een basisinkomen voor iedereen ingevoerd worden	65	83	.000
De winst van een bedrijf behoort aan de werknemers van dat bedrijf	65	72	.08
Alle belangrijke grote bedrijven moeten in handen van de overheid komen	31	34	.41
De werknemers moeten het voor het zeggen krijgen in de bedrijven	73	67	.08
Inkomensverschillen dienen in principe te verdwijnen	46	46	.65
Particulier bezit van grond dient afgeschaft te worden; grond behoort aan de gemeenschap	53	45	.12
Overheidsbemoeyenis leidt doorgaans alleen maar tot bureaucratie en verlamming van het economisch leven	23	34	.003
Nederland moet nu zo snel mogelijk uit de NAVO	64	66	.70
Het Nederlandse leger moet afgeschaft worden	48	62	.001
Tegen een bezetting van Nederland door een vreemde mogendheid mag alleen geweldloos verzet worden gepleegd	35	44	.024

Tabel 2b. *Instemming met ideologische uitspraken van congresafgevaardigden en leden GroenLinks (1991 resp. 1992)*

'Groene' schaal	N1 congres % eens	N2 congres % oneens	p-waarde
Er dient een extra belasting te komen op milieuvervuilende producten, opdat deze minder gekocht worden	98	97	.46
Milieubelastende sectoren in het bedrijfsleven moeten inkrimpen dan wel verdwijnen, ongeacht het effect hiervan op de werkgelegenheid	85	91	.03
Het autogebruik moet voor iedereen betaalbaar zijn, ook voor de lagere inkomensgroepen	31	38	.06
Het autogebruik moet zo duur gemaakt worden dat er een forse daling van het weggebruik optreedt	77	74	.36
Alle vervoer is vervuilend (auto, bus, trein, vliegtuig) en daarom moet de mobiliteit van de bevolking sterk aan banden worden gelegd	45	41	.31

N1=280, N2=353

p-waarde: kans dat verschil op toeval berust; over het algemeen wordt een p-waarde minder dan .05 significant genoemd

Vergelijkt men de scores op de twee schalen van de verschillende typen congres-afgevaardigden, dan valt opnieuw de ideologische eensgezindheid op. De score kan per uitspraak variëren van 1 (helemaal eens) tot 4 (helemaal oneens). De gemiddelde score van alle congresafgevaardigden bedraagt voor de 'rode' uitspraken 2,3; voor gewone congresgangers is dat ook 2,3; voor afdelingsbestuurders 2,2 en voor parlementariërs 2,4. De gemiddelde scores van de diverse geledingen op de 'groene' schaal verschillen nog minder: 2,1 voor alle geledingen. De kans dat de gevonden (minieme) verschillen op toeval berusten, bedraagt bij beide schalen meer dan 70%. De hier en daar gehoorde stelling, dat de partijtop van GroenLinks wel 'groen' denkt maar de basis 'rood' is gebleven, wordt hiermee duidelijk weerlegd;

het omgekeerde blijkt evenmin het geval. Zelfs een vergelijking van de reacties van de verschillende geledingen op alle afzonderlijke uitspraken levert vrijwel geen significante verschillen op.

De conclusie lijkt onontkoombaar, dat onder congresafgevaardigden van GroenLinks geen curvilineaire dispariteit van enige betekenis gevonden kon worden. Congressen weerspiegelen echter niet noodzakelijkerwijs de partij in al haar geledingen. Wellicht werden alleen de meest radicale leden door hun afdelingen afgevaardigd? Het ledenonderzoek, door de auteurs in samenwerking met het partijbestuur van GroenLinks in 1992 onder haar leden gehouden, werpt meer licht op deze vraag. Een steekproef van 1300 leden (iets minder dan 10% van het totaal) kreeg per post een enquête-formulier toegezonden; bijna de helft (633 leden) stuurde dat ingevuld terug.¹⁶

In tegenstelling tot de verwachting bleken de gewone leden veelal iets radicalere opvattingen te huldigen dan de congresafgevaardigden - maar de verschillen waren slechts bij vijf van de zeventien uitspraken op de 'rode' en 'groene' schalen significant; en zelden erg groot (zie tabel 2a en 2b). Het belangrijkste verschil betrof het basisinkomen: 64% van de congresdeelnemers toonde zich daar voorstander van, terwijl maar liefst 83% van de gewone leden een dergelijk arbeidsonafhankelijk inkomen voor iedereen wilde invoeren. Bij de elf uitspraken die buiten de schalen vielen, waren er vijf die (significant) verdeeldheid tussen congresgangers en gewone leden zaaiden; vooral op ecologisch gebied leken de gewone leden iets radicaler ('ecocentrischer') te denken dan hun congresafgevaardigden. De Wet van May vindt ook hier dus weinig bevestiging.

4. Conclusie

De verschillende geledingen van GroenLinks bleken volgens de enquêtes gehouden in 1991 en 1992 niet significant te verschillen in politieke opvattingen. Parlementariërs en partijbestuurders hielden er niet beduidend gematigder denkbeelden op na dan afdelingsbestuurders of andere congresafgevaardigden; congresgangers waren ook niet duidelijk veel radicaler dan gewone leden. De kiezers kenden zichzelf bovendien ongeveer dezelfde plaats op het politieke spectrum toe als de partijleden uit de diverse geledingen - die ook daarin onderling vrijwel niet verschilden.

Brengt deze uitkomst de definitieve doodsteek toe aan de Wet van May en aan zijn reconstructie door Kitschelt? Kitschelt zou het gebrek aan dispariteit tussen de geledingen van GroenLinks alleen kunnen toeschrijven aan de enige bovengenoemde voorwaarde die onvoldoende vervuld bleek: parlementariërs waren afhankelijk van het congres voor hun kandidaatstelling. De congresafgevaardigden konden dus voorkomen dat al te gematigde kandidaten de partij in Eerste of Tweede Kamer, Europees Parlement of Provinciale Staten zouden vertegenwoordigen. Misschien vonden zij de Tweede-Kamerleden soms wel te gematigd, maar konden Eerste-Kamerleden dat weer

compenseren. Daarmee is echter nog niet de eensgezindheid tussen partijleden en kiezers verklaard. Mogelijkerwijs heeft Kitschelt de *cleavage mobilization* in Nederland onderschat; of heeft GroenLinks gefaald in de mobilisatie van kiezers die haar radicale standpunten grotendeels, maar niet volledig delen. Met andere woorden, er zijn nog wel interpretaties denkbaar waarmee May en Kitschelt hun wet zouden kunnen redden. Het kan echter ook tijd worden om een wet met zoveel uitzonderingen te verwerpen; aan 'uitzonderingswetten' heeft de politieke wetenschap evenmin als de samenleving veel behoefte.

noten

1. John D. May, 'Opinion Structure of Political Parties: The Special Law of Curvilinear Disparity', in: *Political Studies*, 21 (1973), nr. 2, 135-151.
2. R. Hillebrand, *De antichambre van het parlement. Kandidaatstelling in Nederlandse politieke partijen*, Leiden, 1992, 294-327.
3. H. Kitschelt, 'The Internal Politics of Parties: The Law of Curvilinear Disparity Revisited', in: *Political Studies*, 37 (1989), nr. 4, 400-421.
4. Hiervan werd verslag gedaan in: A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur en G. Voerman, 'De oprichters van Groen Links. Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 24 november 1990', in: *Jaarboek 1990 DNPP*, Groningen, 1991, 167-185; J. van der Knoop, A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur en G. Voerman, 'De ideologische vormgevers van Groen Links. Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 13 en 14 december 1991', in: *Jaarboek 1991 DNPP*, Groningen, 1992, 168-191. Het onderzoek werd financieel mogelijk gemaakt door de Afdeling Politicologie en Bestuurswetenschappen, die wordt gesubsidieerd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).
5. May, *op.cit.*, 139.
6. May, *op.cit.*, 412-413.
7. Zie bijvoorbeeld J. Hippe, P. Lucardie en G. Voerman, 'Kroniek 1994. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 1994', elders in dit Jaarboek.
8. B. Rihoux, 'Belgium: Greens in a divided society', in: D. Richardson en C. Rootes, eds., *The Green Challenge. The Development of Green Parties in Europe*, Londen/New York, 1995, 91-108.
9. Zie hierover P. Pennings en J.E. Keman, '"Links" en "rechts" in de Nederlandse politiek', in: *Jaarboek 1993 DNPP*, Groningen, 1994, 118-144.
10. Hillebrand, *op.cit.*, 300-302; Kitschelt, *op.cit.*, 418-420.
11. In het ledenonderzoek van 1992 werd de vraag naar plaatsing op de links-rechtsschaal niet gesteld.
12. De kans dat de gevonden verschillen op toeval berusten is 74%, volgens een *one-way* variantie-analyse.

13. *Nationaal Kiezersonderzoek 1989: kerncijfers*, CBS, Den Haag, 1991, 37.
14. Hillebrand, *op.cit.*, 301; de kans op toevalligheid van deze verschillen bedraagt 5%.
15. De gegevens werden getest met de 'Mokken Scale analysis for Polychotomous items' (MSP), een programma ontwikkeld door het Dienstencentrum voor Informatieverwerking, Software ontwikkeling en Computer onderwijs aan de Universiteit van Amsterdam in 1989 en beschikbaar bij het Interuniversitair Expertisecentrum 'ProGamma' in Groningen. De eerste schaal coëfficiënt H is 0.40; scale delta 30.42; de tweede schaal coëfficiënt H is 0.38, deze scale delta is 14.20.
16. Meer over dit onderzoek in: A.P.M. Lucardie, G. Voerman en W.H. van Schuur, 'Groen in gradaties. Een vergelijking tussen leden van Groen Links en De Groenen', in: *Jaarboek 1992 DNPP*, Groningen, 1993, 186-210.